

KISS GY. CSABA

Petőfi és a szlávok/szlovákok

Lapok a kultusztörténet egy sajátos fejezetéből

KISS GY. CSABA (1945) Budapest

„December végét, Karácsonyt és Újévet Petrovics a kormányzó istállójában töltötte. A többi fogoly a földeken dolgozott, fát vágtak az erdőben, hányták a havat az egyik rakásról a másikra. Talán csak azért, hogy ne unatkozzanak. Petrovics az ünnepeket az istállóban töltötte.”

Így olvassuk Laco Zrubec szlovák író 2008-ban megjelent regényében, amelynek az a címe: *Kétszer halt meg (Zomrel dva razy)*, az alcíme pedig: *Petrovič–Petőfi*. A költő életéről szól, beleértve a hozzáképzelt szibériai éveket. Sokatmondó maga ez a jelenet, hiszen hősünket január 1-jén keresztelték meg a kiskőrösi evangélikus templomban, és ha még hozzávesszük az istállót mint helyszínt, egykönnyen mítikus képzeleteink támadhatnak a jászolban tartózkodó szereplővel kapcsolatban.

Tudom, dolgozatom címe kissé bőre lett szabva, hiszen Petőfi szláv nyelvű népek körében kialakult fogadtatásáról, kultuszának jellegzetességeiről akár terjedelmes monografikus földolgozást lehetne készíteni, mivel a 19. század közepétől a világirodalom széljárása és a kor jellegzetes kulturális divatjai emelték őt magasra, s alakjában összefonódott a romantikus költő, a nemzeti vatesz és a szabadsághős. Nem volna amúgy tanulság nélküli egy alapos áttekintés költőnk szláv recepciójáról; az pedig különösen érdekes lehetne, ha Petőfi alakját tüzetesen megvizsgálhatnánk olyan kulturák körében, amelyek hasonló körülmények között járták a 19. században a modern nemzeté válás útját, mint mi.

Ezúttal csak szerényebb próbát kívánok tenni. Arról szeretnék rövid áttekintést adni, hogy miképpen alakult – ha alakult – Petőfi kultuszának néhány története a velünk együtt élő szlovákságnál. Azé a Petőfi Sándoré, aki a magyar kultúra megkerülhetetlen nemzeti jelképévé vált, akinek alakja nemzeti identitásunk alappillérei közé tartozik, „Mindnyájunk rokona” – ahogy emlékezésében mondta róla 1972. december 30-án Illyés Gyula. Nemegetszer szabadsághősként és a magyarok jelképeként jelenik meg alakja szomszédaink kollektív emlékezetében is. Ezért kíváltképp érdekes lehet kultuszának vizsgálata ebben a körben, hiszen mint tudjuk, a 19. században egész térségünkben és a korabeli Magyarországon a közel egy időben megjelenő – s egymással vetélkedő – nemzeti mozgalmak nemegetszer egymás ellen fogalmzták meg céljaikat, s alakították ki nemzeti jelképrendszerüket, formálták meg nemzeti történeti narratíváikat. Az irodalom pedig – mint ismeretes – Közép-Európában a társadalmi csoportképződés kivételesen fontos médiuma. Ha erről a kutatási irányról beszélünk, joggal megállapíthatjuk, az utóbbi három évtized magyarországi kultuszkutatása eredményesen bizonyította, hogy nem csak az esztétikai megközelítésű irodalomtörténeti vizsgálódásoknak van létjogosultsága: „...a kultuszok az identitáskonstruálás, önmegtapasztalás és önmegerősítés legfontosabb intézményei” – olvashatjuk Lakner Lajos tanulmányában.¹ Mivel a kultuszkutatás az irodalom társadalmi szerepét vizsgálja, rendkívül tanulságos lehet belenézni egy olyan tükörbe, amelyből irodalmunk egyik klasszikusának arca látszik egy másik kultúrában. És kinek az alakja, életműve lehet alkalmas egy ilyen szembesítésre, ha nem Petőfíé? Jogosan emelte ki könyvében Margócsy István: „Petőfi életének igen sok döntő mozzanata... szinte felkínálta magát a kultikus értelmezésre...”²

És korántsem véletlen, hogy megszülettek költőnk alakjának, költészetének kultikus értelmezései a szomszédos szláv népek körében is. Összehasonlító vizsgálatuk sok érdekes tanulsággal járna. Erre a teljesség igényével itt nem tudunk vállalkozni. Csupán két sokatmondó példával szeretném nyilvánvalóvá tenni Petőfi kultuszának jelentőségét a közép-európai szomszédságban. Két jelentős alkotót említhetek e tárgyban: mind a két író nemzeti irodalma klasszikusaként tartják

számon. Jan Neruda (1834–1891) cseh író és költő az egyik, aki az 1850-es években találkozott először Petőfi verseivel – német fordításban. Rokon lelket vélt fölfedezni a magyar költőben, akit a szabadság poétájaként tisztelt elsősorban. Nyolc versét fordította le csehre (feltehetően a német változat és a nyelvünket ismerő Riedl Szende segítségével) 1859-ben. Amikor pedig 1871-ben az első cseh nyelvű Petőfi-kötet napvilágot látott, könyvismertetésében azt írta: „Petőfi az a gyémántkapocs, mellyel a magyar irodalom a világirodalomhoz kapcsolódott.”³ A másik író a horvátok klasszikusa, Miroslav Krleža (1893–1981), aki a pécsi hadapródiskolában ismerkedett meg költészetével, s egyik visszaemlékezésében így fogalmazott: „Petőfinek a farkasokról írt verse az első mély serkentés volt, amelynek hatására írni kezdtem.”⁴ Amikor 1911-ben, tizenyolc évesen a Ludovika Akadémiára jött folytatni tanulmányait, *Az apostol* kész horvát fordításával érkezett Budapestre. Magyar irodalomképének egyik központi helyére került költőnk.

E vázlatos kísérletben elsősorban Petőfi szlovák kultuszának néhány elemét szeretném vizsgálni, hiszen sajátos módon összekapcsolódik a hazai kultusz legújabb, kissé bizarr eseményével, a költő vélt holttestének 2015. júliusi budapesti „újrateremtésével”. Az egymással összefonódó és ugyanakkor vetélkedő magyar és szlovák nemzetté válás kölcsönös ellentmondásait is jól megvilágítja Petőfi alakjának és életének megítélése. Hiszen a szlovák identitás egyik alapkérdése a magyarokhoz fűződő viszony. Mint ismeretes, a szlovák nemzeti önképnek meghatározó toposza a renegát (*odrodilec*) fogalmához kapcsolódik. Ez az „elfajzott fiak” Ján Kollár által megfogalmazott képe, miszerint a szlovák édesanya más nemzeteknek neveli fiait. Így a szlovák Petőfi-kép döntő mozzanatai a költő származásához, családjá eredetéhez kapcsolódnak. Nem szabad azonban a 19. század közepétől, erősebben pedig utolsó negyedétől különvált nemzeti kultúrák szemüvegén keresztül szemlélni a korábbi időszakot. Hiszen sok évszázadra visszatekintve a magyar és a szlovák kultúra széles és mélyre ható érintkezési felületeiről beszélhetünk, az együttélés régi hagyományáról. Jelentős terület volt közös kultúrájú és kényelvű, s erős gyökerei voltak a magyar–szlovák viszonylatban a közös országhoz fűződő magyarországi, hungarus identitásnak. Nem túlzás magyar–szlovák kulturális szimbiózisról beszélni.⁵

A következő csomópontokhoz kapcsolódva kívánom bemutatni a szomszédsági (szláv/szlovák) Petőfi-kultusz néhány sajátosságát: A *Nemzeti dal* hatása, példája 1848-ban; a származás kérdése; vélekedések a költő anyanyelvéről; két találkozás (Ján Kollárral és Štefan Koren Istvánnal); a szlovák mítosz a tékozló fiúról.

A történelmi március 15-én a pesti népgyűléseken magától értetődően részt vettek nem magyarok is, a város német polgárai (a *Nemzeti dal*t már aznap lehetett németül olvasni a délutáni újságban) vagy a Thökölyanum szerb kollégiumának diákjai (akik a Nemzeti Múzeum elé szerb zászlóval vonultak). Ott volt közöttük egy szlovák fiatalember is, aki 1847 őszétől a földmérői tanfolyam hallgatója volt a József Ipartanodában: Ján Botto, a szlovák romantika jeles költője. Több változatban is elkészítette a *Nemzeti dal* szlovák fordítását. Ez a parafrázis föltehetően március 15. és a május 10-i lipótszentmiklósi szlovák népgyűlés közötti időben keletkezett. Nyomtatásban csak 1851-ben látott napvilágot egy kalendáriumban. A magyar eredetihez a legközelebb álló változat *A szlovákokhoz (K Slovákom)* címet kapta. Az első versszak a szlovákot szólítja meg: „Föl, talpra, szlováki!” (*Hor sa Slováki!*). A versben egymás mellett szerepel a „haza” (*vlast*) és a „nemzet” (*národ*) szó, rájuk esküszik a vers alanya, s nem lehet kétséges, ekkor neki a haza: Magyarország. A költemény szlovákoknak szóló külön üzenetét az egyik versszak földrajzi jelképei közvetítik, elsősorban a Kriván tátrai csúcsa.⁶ Ismeretes, hogy a Heckenast és Landerer nyomdában röplapként készült *Nemzeti dal* a *Tizenkét ponttal* együtt hetek alatt eljutott mindkét korabeli magyar haza legtávolabbi sarkába. Így valószínűleg hamar megismerhette Andrei Mureșanu erdélyi román költő is. 1848. június 25-én jelent meg nyomtatásban *Visszhang (Răsunet)* című verse (válasz egy moldvai költeményre), amely kétségkívül a *Nemzeti dal* tipológiai rokonának tekinthető. Általában kezdő szavai: „Ébredj, román” (*Deștepte-te Române*) alapján ismerik. 1989 decembere után lett belőle Románia állami himnusza. Temesváron a Tőkés László parókiájához érkező román tüntetők kezdték énekelni. A vers kezdete emlékeztet Petőfi költeményére: „Ébredj román! Halálos álmodból / Ahová zsarnokok taszítottak!” Ha közvetlen hatás nem is bizonyítható, a hangütés mindenképpen hasonlóságot mutat.

A költő származásának kérdése a 19. század közepétől, különösen pedig a hazai Petőfi-kultusz 1870-es évekbeli ébredésétől magyarok és szlávok/szlovákok között sokat vitatott mozzanattá vált. Tanulságos, hogy két másik, szintén nemzeti jelképpé vált közép-európai költő – a lengyel Mickie-

wicz és a román Eminescu – származása körül is rendre fölparázslanak a viták. Nem egy litván szerint Mickiewicz valójában litván költő, akit eltulajdonítottak tőlük a lengyelek. Eminescu eredeti neve pedig Eminovici volt, a család délszláv, albán eredetét is föltételezték. Az emlékezések és a hatalmasra duzzadt szakirodalom is sokat foglalkozott a mi költőnk őseivel, szüleinek nemzeti-etnikai identitásával. A Petőfi Irodalmi Múzeum 2010-ben megnyitott, ma is megtekinthető Petőfi-kiállításán a költő szüleinél ezt olvashatjuk: „Édesanyja, Hrúz Mária és édesapja szlovák származású (bár nem zárható ki a Petrovicsok délszláv eredete sem).” Nem egyszerű kérdés azonban, mit jelentett szlováknak vagy szlovák származásúnak lenni a 18. század végén, a 19. század első évtizedeiben. Még a modern nemzeti identitás korszaka előtt vagyunk, amikor a felekezeti, lokális vagy társadalmi réteghez kötődő identitás jelentősebb közösségképző lehetett, mint az anyanyelv; nem beszélve arról, hogy milyen erős volt az országterülettel azonosuló, etnikumok fölötti magyaros identitás. Magyarok lenni, szlováknak lenni – nem föltétlenül jelentett alapvető különbséget, és nem lehet kizárni a komplementer kettős identitást sem. A kép teljességéhez hozzátartozik, hogy a 18. század közepétől számottevő elvándorlás folyt a túlnépesedett felföldi megyékből déli irányba, gyakran homogén szlovák területről többnyelvű, nemegyszer magyar többségű környezetbe. Nem volt különleges eset – mint például Petrovics István fölmenőie –, hogy első lépésként kétnyelvű vidéken (Nógrád, Pest megye) telepedtek le.

A Petrovics családnév alapján terjedt el az apai ág szerb eredetének mítosza. Jakov Ignjatović magyarországi (szentendrei születésű) szerb író személyesen ismerte még Pesten a költőt. Emlékírataiban viszonylag hosszan idézte föl találkozásukat a pesti Komló vendéglőben: „Rám nem tett Petőfi valami kellemes benyomást; amit csak mondott, túlzottnak, túlradónak tartottam. Beszéd közben fejtegetésmódja kihívó volt, habár színmagyar, igazi kálvinista beszéd, egy kissé vontatott hangsúlyozással... [...] Valami mégis szemembe ötlött: arcának és fejének szerb jellege. [...] Hogy aztán most Petőfi családilag beleolvadt a magyar fajtába, vagy valamelyik ősére ütött, vagy mert a szerbek és magyarok hasonlítanak egymásra, más kérdés, elég az hozzá, hogy Petőfi tisztára szerbnek látszott, gyöngé és erős oldalaival együtt, habár a magyarok épp ebben szinte egyenlők a szerbekkel.”⁷ Ezzel a vélekedéssel mindmáig lehet találkozni a szerbek körében. Kevésbé valószínű azonban, hogy egy görögkeleti felekezethez tartozó személy a reformáció idején protestánsná lett volna. Dienes András föltételezése szerint: „A név etimológiája egyúttal a család rövid története is. Egy délszláv eredetű család nyugati szláv-szlovák környezetbe kerül, elszlovákosodik, majd magyar környezetbe kerülve elmagyarosodik.”⁸ De hogy valószínűleg nem szerb családról van szó, arra a történeti földrajz alapján kaphatunk magyarázatot. Amint Jakus Lajos kutatásaiból tudjuk, a Petrovics ősök Nyitra és Pozsony megyéből származnak.⁹ Arról a területről van szó, ahová a 16. század harmincas éveitől számos horvát menekült érkezett a török elől. A diaszpóra maradékai éltek még itt a 20. században is. A Petrović családnév gyakori mind a horvátok, mind a szerbek között (*Acta Croatica*).

Jóval egyszerűbb Hrúz Mária esete, aki a Turóc megyei Necpálon született. Az evangélikus templom 2000-ben helyezték el kétnyelvű emléktáblát Petőfi édesanyjáról. 2020. október 20-án 1,70 x 1,40 méteres szlovák és magyar nyelvű kőtáblát állítottak föl a faluban a költő emlékére. Édesanyja egyértelműen egynyelvű szlovák közegben nevelkedett, ám ő is délre indult, és ott találkozott jövendőbeli férjével. Petrovics Istvánnak már az édesapja is Pest megye magyar-szlovák településein élt, fia pedig a magyar jellegű Kartalon született. A vállalkozó (mészáros) Petrovics István és a szolgáló Hrúz Mária két-, sőt háromnyelvű közegben élt fiatal korában. Házasságot szintén ilyen helységeben, az akkor magyar-szlovák-német lakosságú Aszódon kötöttek. Amikor nem sokkal az esküvő után, 1818-ban a kiskunsági Szabadszállásra költöztek, a fiatal férj igyekezett mielőbb házat venni és letelepedési engedélyt szerezni. Beilleszkedésének sikerét mutatja, hogy 1821-ben már a városba érkező nádor tizenkét főből álló lovas kíséretének tagja lehetett.¹⁰ Azért érdemes ezt külön említeni, mert a korabeli előítételek fő választóvonalát a Duna-Tisza közén nem föltétlenül a nyelv eltérése jelentette, erősebb volt ennél az őslakosok (akik már a török előtt itt éltek) és a később betelepültek megkülönböztetése, az eltérő felekezeti vagy rendi hovatartozás. Bár nyilvánvaló, hogy ebben a közösségben meghatározó volt a magyar nyelvhasználat. Petrovics Istvánnak sikerült még úgynevezett redemptusai földet is vásárolnia Szabadszálláson, ezzel pedig a Kiskunság, pontosabban a „hármaskerület” (Jász-Kiskun-Nagykun) polgára lett. Vagyis Petőfi édesapja vállalkozói sikereivel egy sajátos szabad jogállású és identitású közösség (nem jobbgyi, de nem is nemesi) tagja lehetett. Ez pedig – a szakiroda-

lomban gyakran nem eléggé méltányolt – fontos összetevője lett költőnk társadalmi identitásának.¹¹ Nem véletlenül vallotta magát kiskunságinak, ha éppen születési helye, nagy valószínűséggel, közgazgatásilag a korabeli Pest vármegyéhez tartozó Kiskőrös mezővárosa lehetett is.

Ami pedig a család nyelvhasználatát illeti, nehezen elképzelhető, hogy Szabadszálláson vagy Kiskunfélegyházán szlovákul beszéltek volna. Petrovics István hirtelen haragú természetével tettelegesen vett elégtételt, amikor „gyüttment tótnak” nevezték. A családi bibliába magyarul írta bele: „Sándor fiam született”. A föltörekvő mészárosmester egyértelmű magyar identitást szabott családjának. Kiskunfélegyházán megparancsolta fia Kiskőrösről hozott dajkájának, hogy csak magyarul beszéljen vele.¹² Kiterjedt bokra van a szakirodalomban Petőfi Sándor állítólagos szlovák nyelvtudásának. Hosszú évtizedek óta az érvelés egyik ága igyekezett ezt bizonyítani, a másik pedig cáfolni. Milbacher Róbert írta nemrég a *Hymnusról* szóló tanulmányában: „Petőfi esetében nyilvánvalóan nem érvényesíthető a genealogikus elbeszélés logikája, hiszen nem egyszerűen nem tartozott a nemesek közé, de ráadásul anyanyelve sem magyar volt.”¹³ Kiskun közösségi identitásáról már szoltam, azt nem merném biztosan állítani, hogy szlovák lett volna az anyanyelve, mint édesanyjának, hiszen a nyelvészeti meghatározás szerint az anyanyelv az elsőként megtanult nyelv, illetve az a nyelv, amellyel a beszélő mint anyanyelvvel azonosul. Szülei egymás között eleinte használhatták a szlovák nyelvet, legalábbis Kiskőrösön, de illetőségük Szabadszálláshoz kötötte őket, ahol az édesapa határozott szándéka szerint mindenáron ebbe a közösségbe kívántak beilleszkedni. Idős korában visszaemlékező dajkája szerint így szólt hozzá a fiúcska: „Pocem [Gyere] Zsuzskó, menjünk a pincébe.”¹⁴ Édesanyja beszélhetett hozzá szlovákul, bizonyára ismert szlovák szavakat, de huszonkét hónapos korában költöztek át Kiskunfélegyházára, a beszéd elsajátításának döntő fázisa ott következett. Nincs arról hiteles egykorú adat, hogy beszélt volna szlovákul.

Életrajzából két fontos alkalmat kell említeni, amikor a szlovák kultúra jeles személyeivel találkozott, mert ez a két kapcsolat szintén számos mitizáló magyarázatra ad lehetőséget. Az első nem kisebb személyiség volt, mint Ján Kollár, a pesti evangélikus lelkész, a szláv összetartozás gondolatának nagy hatású költő-apostola (*A szláv Goethe Pesten* – ahogy Kiss Szemán Róbert könyvének címe mondja), akinél konfirmált az evangélikus fiú, a másik pedig kedves aszódi tanára, Stefan Koren/Koren István. Érdekes esetként tarthatjuk számon, hogy a 19. század kultúrájának két olyan fontos alakja, mint Petőfi és Kollár személyesen találkozott egymással, és ennek semmi nyoma, emléke nem maradt. Persze tudnivaló, hogy 1833-ban, amikor a tíz és fél éves Petrovics Sándor elkezdte tanulmányait a német tannyelvű pesti evangélikus gimnáziumban, a lelkipásztor és tanár Ján Kollár huszonhat éves volt, s ekkor már értékes irodalmi és tudományos művei (köztük a nevezetes *Slávy dcéra* – A szlávok vagy dicsőség leánya – című liriko-epikus szonettgyűjtemény) láttak napvilágot. Harminc évig szolgált Kollár Pesten, jelentőségét Kiss Szemán Róbert így foglalta össze: „...mintha egy személyben lett volna az, ami a magyaroknak Kazinczy, Berzsenyi, Vörösmarty és Horvát István”.¹⁵ Két évig tanította németül a hittant Petőfinek, a második évben már a pesti piarista gimnáziumban, így azután a fiú nála konfirmált két másik evangélikus osztálytársával együtt – német nyelven. Kollár egyébként privát osztályozókönyvét magyarul vezette.¹⁶ Hatvany Lajos nagyszabású életrajzi összefoglalásában a következőképpen írt erről: „Aki a pesti evangélikus templom küszöbét átlépi, az sose feledje el, hogy annak boltívei alatt játszódtott le a szimbolikus jelenet, amelyben a szláv és a magyar nemzeti eszméknek, a történelem legutóbbi fordulata előtt, olyan kiengesztelhetetlennek vélt megtestesítőit, szlovák nemzetiségük és evangélikus felekezetük közössége mégis egy ünnepélyes szertartásra összeterelte. Mert Kollár Petőfinek nem csupán hitoktatója, hanem bérmaapja volt.”¹⁷ A kissé romantikus képhez annyit lehet hozzáfűzni, nem tudni, minek alapján vélte Hatvany Petőfit szlovák nemzetiségűnek, Kollár pedig bérmaapja nem lehetett, hiszen evangélikusoknál nem létezik ilyen kategória.

Aszódon három éven át folytatta – szép eredményekkel – németül, latinul és magyarul tanulmányait, itt született első fönmaradt verse, Koren István/Štefan Koren (1805–1893) keze alatt, aki-re mindig szeretettel emlékezett (például az *Úti levelek*ben). Koren Istvánt a népszerű szlovák publikációk gyakran *národovecnek* (nemzethűnek), vagyis a szlovák nemzeti mozgalom elkötelezett hívének nevezik. Magyar forrásokban lehet találkozni vele kapcsolatban a szlovák nacionalista vagy pánszláv kitételrel. Természetesen az egymással szembefordított nemzeti célok látószögéből. De talán árnyaltabb az a megközelítés, hogy Koren azok közé a hungarofil szlovákok közé tartozott, akik a szlovák nemzetiség vállalását nem tartották összeegyeztethetetlennek a közös haza esz-

méjével.¹⁸ Idős korában, szarvasi tanárként büszke volt híressé vált diákjára. Szlovák és magyar nyelven is közölt róla visszaemlékezéseket. Negyven évvel később így említette tanítványa egyszeri, talán részben a Petrovics nevet kompenzáló kifakadását a szlovákok ellen: „Mikor egyszer éjfél-tájban a fosztandó kukoricagarmadon ültünk, Sándor oly nemzetiségi dühbe jött, hogy ezen szavakban tört ki: »A tótok között egy becsületes ember sincsen.« Pedig édesanyja, Hruz Mária turócmegyei származású nő, csak hibásan beszél magyarul...”¹⁹ A Vasárnapi Újság *Petőfi Aszódon* című vezércikke (főltehetően a szerkesztő Nagy Miklós tollából) ezt Korennek a Vácvidéki Lapban megjelent leveléből idézte, ahogy a folytatást is: „A forradalom idején találkoztam utoljára egykori tanítványommal. Ez időben Gödöllőn betegeskedett... s innét rándult át Aszódra látogatásomra és többi közt arról is értesítte, hogy nevét Petőfire változtatta.”²⁰ A szerkesztő csípős megjegyzésében bírálja Koren emlékezésének, úgymond, „pánszláv” álláspontját, ami jól mutatja a nemzeti türelmetlenség erősödését.

Amikor 1988-ban elkezdődött az állítólagos szibériai sír föl kutatásának története, majd a sajtóvita, ennek híre magától értetődően eljutott Szlovákiába is. Az igazi szenzációt itthon és külföldön is az 1989. júliusi barguzini sírfeltáró expedíció jelentette. Vélhetően ez indította *Petrovič–Petőfi*-könyvének megírására Laco Zrubecet (1931–2011).²¹ A nagysurányi születésű író olvasmányos történelmi regények, tévéfilmek szerzője. Témáit gyakran szűkebb szülőföldje hagyományaiból választotta. Különös virtuális regénye, a *Kétszer halt meg* a költő életpályáját a dokumentáris hitelesség igényével kívánja bemutatni. Legalábbis ezt próbálja elhitetni. Magyarul nem tudó szlovák olvasója akár történelmi tényirodalomként is olvashatja. A szlovák író számos magyar nyelvű forrást is használt. Ugyanakkor megtaláljuk művében a szlovák Petőfi-legendárium gazdag tárházát, a máshol ritkán föllelhető másfél évszázados szóbeli hagyományt, aminek elemei tanulságos módon a Wikipédia szlovák változatának Petőfi Sándor-címszavában is előfordulnak: „Szlovák származású magyar költő volt, aki az 1848. évi magyarországi forradalom egyik legjelentősebb alakja. [...] Petőfi a nemzetű szlovák Štefan Koren tanítványa volt, az aszódi szlovák [sic!] iskolába járt, Selmecebányán Andrej Sládkovič diáktársa volt, a pesti szlovák [sic!] evangélikus templomban tízéves korában konfirmálta Ján Kollár, az anyanyelve szlovák volt. Diákként kinevették szlovákos magyar beszéde miatt.” Erősen meggyökerezett, közkeletű szlovák toposzokról van szó.

Nem érdemes számba venni Laco Zrubec regényének számos ténybeli pontatlanságát, ezeket egy szakmai lektor könnyen kiigazíthatta volna. Nem volt szlovák iskola a hatosztályos aszódi algimnázium, a Deák téri evangélikus gyülekezet három nyelvű (német–magyar–szlovák) volt. Tanulságosabb a szlovák hagyomány egyes mitizált történeteit földézni a szövegből. A Petőfi nevet következetesen írói álnévnek nevezi a szerző. Megtudjuk, hogy kilencéves korában már írt volna szlovákul és magyarul verseket. Selmecebányán például találkozott volna Andrej Sládkovičsal, a romantikus szlovák költővel. Közös iskolatársuk, Szeberényi Andor/Ondrej Seberíny már 1876-ban megírta, hogy a két költő néhány hónapig járt ugyan együtt a líceumba, de nem voltak egymással semmiféle kapcsolatban.²² Selmecebányai idegenvezetőtől hallottam egy ízben magam is, hogy Petőfi „megbukott magyarból”. Tudnivaló, hogy a Magyarország története nevű tárgyából kapott elégtelent, attól a Daniel Lichardtól, aki elkötelezett híve volt a szlovák nemzeti mozgalomnak, s akit Illyés Gyula igazságtalanul vádolt meg elfogultsággal *Petőfi*-könyvében.

Visszatérve a szlovák Petőfi-regényhez, Zrubec gyakran enged fantáziájának szabad szárnyalást. Hősének merengéseit idézve például: „Pribina, szláv fejedelmünk” alakjáról beszél: „...Amikor pedig fogságba esik Segesvár mellett, az orosz katonák kérdésére azt válaszolja: »Nem, én nem vagyok magyar«, s meg is tudja magát értetni velük: »Anyanyelvemen beszélek«, mondja nekik, amikor a foglyok jegyzékébe Alekszander Sztjepanovics Petrovicsként veteti föl magát. És kezdődik a fogság története, utazás Csernowitzon át, majd Szibéria felé, Barguzinba, ahol bányában kell dolgoznia. Orosz feleséggel, orosz nyelvű versekkel és újabb fiával – így szövi a szlovák író kedve és képzelete az 1989-es szibériai expedíció sajtója által felröpített híresztelések alapján tovább a történetet. Az itthon is elterjedt szibériai legendákhoz hasonlóan. A hazai legendagyártók sajnos nem ismerik a szlovák Petőfi-mítoszokat. Laco Zrubec regénye végén a tékozló fiú történetét mutatja az olvasónak. Aki elhagyja a szülői házat, vagyis az anyanyelvet, de sorsa úgy hozta – bármely nehéz volt is –, hogy visszatérhetett végül a szláv világba. Sírját gondozzák Szibériában, és ezt olvashatjuk róla: „Ha Magyarországról, egy távoli országból való volt is. Széles és jóságos szláv lelke volt.” Merthogy: „Édesanyja és az anyanyelv volt Petrovičnak az alfa és az ómega változatos és fájdalmas

mindennapi életében. Barguzinban is.” A regény epilógusában egyfajta tanulságként fogalmazta meg a szlovák író: „Liszt Ferenc, Bartók Béla (aki *Romániában* született). Magyar volt, és nem volt az, lehetett volna nem az. Közéjük tartozik az említett Alexander Petrovič is.” Így találkoznak a szlovák és a magyar délibábok. Néven nevezve: a Morvai–Kiszely-féle expedíció, a budapesti „újrateremtés” rendezői és Laco Zrubec szlovák író regénye.

BIBLIOGRÁFIA

- DIENES András, *A fiatal Petőfi (A költő származása és életútja 1838-ig)*, Budapest, 1968.
- FEKETE Sándor, *Petőfi Sándor életrajza I*, Budapest, 1973.
- HATVANY Lajos, *Így élt Petőfi I–II.*, Budapest, 1955; 2. jav. kiad., szerk. Kiss József, PÁNDI Pál, Budapest, 1967.
- JAKUS Lajos, *Petőfi családja = Irodalomtörténeti tanulmányok*, szerk. FARKAS Péter, NOVÁK László, Szentendre, 1989.
- KERÉNYI Ferenc, *Petőfi Sándor élete és költészete*, Budapest, 2008.
- MARGÓCSY István, *Petőfi Sándor*, Budapest, 1999.
- MEZŐSI Károly, *Petőfi családja a Kiskunságban*, Kiskunfélegyháza, 1997.
- Petőfi-adattár I.*, gyűjtötte, s. a. r. Kiss József, Budapest, 1987.
- Petőfi a szomszéd és rokon népek nyelvén*, Budapest, 2000.

JEGYZETEK

- ¹ LAKNER Lajos, *Irodalmi kultusz, történetiség, aktualitás, a kultusz kutatás útjain = Kultusz Mű Identitás*, Budapest, 2005, 23.
- ² MARGÓCSY István, *Petőfi. Kísérlet*, Budapest, 1999, 45.
- ³ NERUDA, Jan, *Básne Petőfiho*, Národní Listy, 1871. dec. 17.
- ⁴ KRLEŽA, Miroslav, *Moj obračun s njima (Leszámolásom velük)*, Zágráb, 1932, 148.
- ⁵ KÄFER István *A szlovákok és Petőfi* című tanulmányában részletesen szól erről. Kalligram (Pozsony), 2000. október.
- ⁶ Vö. Kiss Gy. Csaba, *A Nemzeti dal közép-európai kontextusban (Párhuzamok és parafrázisok) = Nyugaton innen – Keleten túl*, Felsőmagyarország, 2000, 133–43.
- ⁷ IGNJATOVIĆ, Jakov, *Szerb rapszódia*, Budapest, 1973, 58–59.
- ⁸ DIENES András, *A fiatal Petőfi*, Budapest, 1968, 21.
- ⁹ JAKUS Lajos, *Petőfi családja = Studia comitatiensis*, Szentendre, 1989, 19–147.
- ¹⁰ TÓTH Sándor, *Petőfi és szülei Szabadszálláson*, Szabadszállás, 1998, 17.
- ¹¹ Jelentőségét jól megvilágítja BALOGH Mihály *A költő és a város (Petőfi Kunszentmiklóson)* (Kunszentmiklós, 2012) című könyvének *A Kiskun kerületi ellenzék* fejezete (63–68.).
- ¹² HATVANY Lajos, *Így élt Petőfi I*, Budapest, 1955, 118.
- ¹³ MILBACHER Róbert, „A feléredt nemzet ebben az énekben magára lelt”. *A Hymnus „nemzetiesítésének” folyamatairól*, Holmi, 2014/12.
- ¹⁴ HATVANY, *Így élt Petőfi*, 2. jav. kiad., szerk. Kiss József, PÁNDI Pál, Budapest, 1967, 148.
- ¹⁵ KISS SZEMÁN Róbert, *Slovansky Goethe v Pešti*, Praha, 2014, 59.
- ¹⁶ DIENES András, *A fiatal Petőfi*, Budapest, 1968, 183.
- ¹⁷ HATVANY, *Így élt Petőfi, i. m.*, I, 161.
- ¹⁸ Bozó-Szűcs Diána, *Koren István identitása aszódi éveinrk tükrében = PhD-hallgatók II. konferenciája*, Eger, 2014, 43–58. Továbbá Bozó-Szűcs Diána 2020-ban megvédett doktori disszertációjában: *Egy 19. századi lelkészválasztási vita társadalomtörténeti aspektusai*.
- ¹⁹ *Petőfi Aszódon*, Vasárnapi Újság, 1875. V. 30., 337.
- ²⁰ *Uo.*, 338.
- ²¹ Itt kell megjegyezni, hogy a könyv nem található meg az Országos Széchényi Könyvtárban. Eredeti példányát nem tudtam megszerezni Szlovákiában. A pozsonyi Magyar Intézet munkatársa, Zahorán Csaba készített belőle számomra másolatot 2014-ben, amit ezúton szeretnék megköszönni.
- ²² SEBERÍNÝ, Ondrej, *Sládkovič a Petőfi v Štiavnicí*, Národné Noviny, 1876/104, 37–40.